

บทที่ 12

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ในบทสุดท้ายนี้ นอกจากจะกล่าวถึงข้อสรุปผลการวิจัยซึ่งมีความสำคัญแล้ว ยังจะได้อภิปรายผลกับแนวคิดบางทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างงานวิจัยชิ้นนี้กับงานวิจัยอื่นๆ ชิ้นที่ได้กล่าวไปแล้ว และสุดท้ายเป็นข้อเสนอแนะบางประการที่ค้นพบนอกจากการวิจัย

12.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนในอิสลาม : การศึกษาแนวคิดอะฮ์ลุลสุนันวัลญามาอะฮ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงที่มาและรากฐานของอิสลามที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในอิสลาม รวมถึงศึกษาคำนิยามและขอบข่ายความเป็นมนุษย์ในอิสลาม และความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชน/มนุษย์ สังคม และรัฐในอิสลาม โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นสามส่วน ตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ยังได้พยายามนำเสนอ ข้อเสนอแนะและเปรียบเทียบกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนต่างๆ รายละเอียดที่พบจากการศึกษานั้นมีหลายประเด็นโดยจะได้สรุปตามขั้นตอนของการวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ด้วยกันคือ

1. ที่มาและรากฐานของอิสลามที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนได้แบ่งเนื้อหาการศึกษาออกเป็นหลายประเด็นเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาดังนี้คือ ความเป็นมา เป้าหมาย แหล่งที่มา ศักดิ์ของกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย เนื้อหาของกฎหมาย และกฎหมายพื้นฐานของอิสลาม ซึ่งพบว่าอิสลามเป็นวิถีชีวิตสังคมมนุษย์ มาตั้งแต่มนุษย์คนแรก โดยมีเป้าหมายอันเดียวกัน เพียงแต่มีเนื้อหารายละเอียดบางอย่างแตกต่างกัน โดยผ่านการนำเสนอของบรรดานบีต่างๆ จนกระทั่งถึงนบีนที่สุดท้าย เป็นวิถีชีวิตอิสลามในรูปแบบสุดท้ายที่มีความสมบูรณ์ โดยมีแหล่งที่มาเพียงแหล่งเดียวคือ วิญญาณของอัลลอฮ์ ซุบฯ พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก ซึ่งอยู่ในรูปของคำดำรัสของพระองค์ คือ อัลกุรอาน และแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ คือ สุนนะฮ์ หรือ หะดิษ นั้นเอง โดยได้บรรจุบทบัญญัติที่มีความครอบคลุมทุกด้านของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งด้านศาสนา การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ โดยที่มีจุดมุ่งหมาย หรือศักดิ์ของกฎหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิด 5 ระดับ คือ ชนิดแรก บทบัญญัติที่บัญญัติว่าด้วยหน้าที่ เช่น หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ เป็นต้น ระดับที่สอง บทบัญญัติที่ว่าด้วยสิ่งที่สมควรประพฤติปฏิบัติ เช่น การเลี้ยงอาหาร และการแนะนำผู้อื่น เป็นต้น และระดับที่สาม บทบัญญัติที่ว่าด้วยสิ่งที่อนุมัตี เช่น การแต่ง

งาน และการค้าขาย เป็นต้น ส่วนชนิดที่สอง บทบัญญัติที่บัญญัติไว้เพื่อป้องกันความชั่ว มี 2 ระดับ คือ ระดับแรก บทบัญญัติว่าด้วยสิ่งต้องห้าม เช่น การพนัน และการกินดอกเบี้ย เป็นต้น และระดับที่สองคือ บทบัญญัติว่าด้วยสิ่งที่น่ารังเกียจ เช่น การสูบบุหรี่ และการหย่าร้าง เป็นต้น โดยบทบัญญัติต่าง ๆ ของอิสลามจะมีผลบังคับใช้แก่มนุษย์ทุกคน ที่มีชีวิตและบรรลุนิติภาวะยกเว้นผู้เยาว์ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้รักอิสระ ผู้อยู่ในอาการมึนเมา และผู้ถูกบังคับ ทั้งที่เป็นพลเมืองหรือมิใช่พลเมืองของรัฐอิสลามก็ตาม นอกจากนี้กฎหมายอิสลามยังได้บัญญัติว่าบุคคลคนหนึ่งไม่ต้องรับผิดชอบสำหรับการกระทำของบุคคลอื่น นอกจากนี้บทบัญญัติพื้นฐานในอิสลามที่เป็นหน้าที่เหมือนมนุษย์ทุกคน แต่ไม่มีการบังคับให้กระทำยกเว้นมุสลิม คือ หลักศรัทธา และหลักอิสลาม

2. คำนิยามและขอบข่ายความเป็นมนุษย์ในอิสลาม ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาการศึกษาออกเป็นหลายประเด็น หรือให้ง่ายต่อการศึกษา ดังนี้ คือ คำนิยามต้นกำเนิด ขั้นตอนในการสร้างองค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ และประเภทของมนุษย์ ซึ่งพบว่ามนุษย์ หมายถึงตัวแทนหรือผู้ปกครองของอัลลอฮ์ ชุบฮบนหน้าแผ่นดิน โดยมนุษย์ทุกคนล้วนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างของอัลลอฮ์ ชุบฮฯ ทั้งสิ้น โดยมีวัตถุประสงค์กำเนิดสองชนิด คือ ชนิดแรกวัตถุประสงค์กำเนิดปฐมภูมิ คือ ดิน ซึ่งใช้สำหรับสร้างบรรพบุรุษคนแรกของมนุษย์เท่านั้น คือ อาดัม และชนิดที่สองคือวัตถุประสงค์ทุติยภูมิ คือ อสุจิและไข่ ซึ่งใช้สำหรับสร้างและแพร่ขยายเผ่าพันธุ์มนุษย์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งขั้นตอนในการสร้างมนุษย์แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก คือขั้นตอนการสร้างมนุษย์จากวัตถุประสงค์กำเนิดดิน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก คือ ดิน โดยอัลลอฮ์ ชุบฮฯ รวบรวมดินมาจากสถานที่ต่างๆ และประเภทที่สอง คือ อสุจิและไข่ โดยอัลลอฮ์ ชุบฮฯ ให้อสุจิและไข่ผสมกัน ขั้นตอนที่สอง การทำให้เป็นรูปร่างแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ชนิดแรกการสร้างรูปร่างจากดิน โดยอัลลอฮ์ ชุบฮฯ นำดินที่พระองค์ทรงรวบรวมมา เข้าสู่กระบวนการผสม หมัก และปั้นเป็นรูปร่างสัณฐานมนุษย์ ชนิดที่สองคือการสร้างรูปร่างๆ จากอสุจิและไข่ที่ผสมแล้ว โดยให้พักตัวอยู่ในมดลูกของผู้หญิง เข้าสู่การพัฒนาจากตัวอ่อน เป็นทารกที่มีรูปร่างสัณฐานครบสมบูรณ์ในครรภ์ผู้หญิง ขั้นตอนที่สามารถทำให้มีชีวิตโดยอัลลอฮ์ ชุบฮฯ ทรงเป่าวิญญาณของพระองค์เข้าไปในรูปร่างสัณฐานของมนุษย์ในขั้นที่สองที่ผ่านมา ดังนั้น มนุษย์จึงมีองค์ประกอบสองส่วน คือ ร่างกาย (สังขาร) และวิญญาณ ส่วนอำนาจหน้าที่ของมนุษย์นั้น มนุษย์ถูกสร้างมาเพื่อเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ ชุบฮฯ และสรรพสิ่งทั้งหลายถูกสร้างมาเพื่ออำนวยความสะดวก และเป็นประโยชน์ให้แก่มนุษย์ทั้งสิ้น โดยมนุษย์มีหน้าที่ดำเนินชีวิตไปตามครรลองที่อัลลอฮ์ ชุบฮฯ แนะนำมา คือ อิสลามนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม อัลลอฮ์ ชุบฮฯ ทรงประทานเสรีภาพในการเลือก การแยกแยะ และการตัดสินใจที่จะดำเนินชีวิต หรือไม่ดำเนินชีวิตไปตามครรลองของพระองค์ก็ได้ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงสามารถถูกแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม

หลัก ๆ คือ กลุ่มศรัทธาหรือยอมจำนนต่ออัลลอฮ์ ซุบฯ และกลุ่มปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ซุบฯ ซึ่งทั้งสองกลุ่มจะได้รับผลรางวัล หรือการลงโทษที่แตกต่างกัน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และ รัฐในอิสลาม ผู้วิจัยฯ ได้แบ่งเนื้อหาการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา ดังนี้ คือ สิทธิมนุษยชน : ความหมายและหลักการ สิทธิในความเชื่อและศาสนา ศักดิ์ศรีและเกียรติความเป็นมนุษย์ สิทธิในชีวิตและร่างกาย สิทธิในการศึกษาและสติปัญญา และสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งพบว่า สิทธิมนุษยชนในอิสลามประกอบด้วยสองส่วนที่สำคัญ คือ มนุษย์ และสิทธิ ซึ่ง สิทธิ คือ ขอบเขตอำนาจที่ถูกรับรองโดยกฎหมายอิสลาม ในการทำงานที่มีอำนาจหรือหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งหน้าที่ของสิทธิในอิสลาม มี 2 ประการ คือ ให้ความเคารพต่อสิทธิของบุคคลอื่น และไม่ใช้สิทธิจนละเมิดสร้างความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น องค์ประกอบของสิทธิในอิสลาม มีดังนี้คือ เจ้าของสิทธิ บุคคลผู้มีหน้าที่ต่อสิทธิ เนื้อหาแห่งสิทธิ วัตถุประสงค์แห่งสิทธิ และเหตุที่สิทธิเกิดขึ้น ส่วนประเภทของสิทธิในอิสลามที่สำคัญ คือ ประเภทแรก การแบ่งสิทธิตามลักษณะเนื้อหาของสิทธิ แบ่งออกได้ดังนี้ คือ ชนิดแรก สิทธิส่วนรวม เช่น การละหมาด การจ่ายซะกาต และ สิทธิ ในชีวิต เป็นต้น ชนิดที่สอง สิทธิส่วนบุคคล เช่น สิทธิในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร และสิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น และชนิดที่สาม คือสิทธิร่วมระหว่างสองสิทธิ เช่น สิทธิในการครองโสดของสตรีที่ถูกหย่าหรือสามีเสียชีวิต และสิทธิในการแก้แค้นกรณีถูกฆ่าหรือทำร้ายร่างกาย เป็นต้น ประเภทที่สอง การแบ่งสิทธิตามการศรัทธาในอิสลาม แบ่งออกได้ดังนี้ คือ สิทธิพลเมืองและสิทธิมนุษยชน ซึ่งสิทธิมนุษยชนในอิสลามมีแหล่งที่มาแหล่งเดียวกับกฎหมายอิสลาม เพราะมันเป็นแขนงหนึ่งของกฎหมายอิสลาม โดยแหล่งที่มา คือ แหล่งที่มาที่เป็นตัวบทและแหล่งที่มาที่เป็นเจตนารมณ์ของตัวบท ในอิสลามได้กำหนดมาตรการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีทั้งบทลงโทษ ที่ถูกกำหนดไว้แล้วและที่อยู่ในดุลพินิจของศาล สิทธิมนุษยชนในอิสลามสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทแรก สิทธิในความเชื่อและศาสนา ซึ่งเป็นสิทธิที่มีความสำคัญที่สุด เพราะได้ว่าเป็นสิทธิต้นเหตุของสิทธิอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยสิทธิหลายๆ ประการคือ สิทธิในการนับถือศาสนา ปฏิบัติศาสนกิจ และเผยแพร่ศาสนา และดำรงรักษาความเชื่อและศาสนาของตนเอง ประเภทที่สอง เกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยสิทธิที่สำคัญ คือ สิทธิในความเท่าเทียมกันของการเป็นมนุษย์ สิทธิในการเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ ซุบฯ และสิทธิในการเลือกครองชีวิต ประเภทที่สาม สิทธิในชีวิตและร่างกาย ประกอบด้วย สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิในอาหารและเครื่องดื่ม สิทธิในเสื้อผ้าและเครื่องประดับ สิทธิในที่อยู่อาศัยและการพักผ่อน และสิทธิในการสมรส ประเภทที่สี่ สิทธิในการศึกษาและสติปัญญา ประกอบด้วย สิทธิในความเท่าเทียมกันในการได้รับการศึกษา สิทธิของผู้เรียนและผู้สอนและสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและเผยแพร่ความรู้ และประเภทที่ห้า สิทธิใน

ทรัพย์สิน ประกอบด้วย สิทธิต่างๆ คือ สิทธิในการประกอบอาชีพ ด้านเกษตรกร พาณิชย อุตสาหกรรม และพนักงานในองค์กรต่างๆ

12.2 อภิปรายผลกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้จะได้อภิปรายผลการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างงานวิจัยชิ้นนี้กับชิ้นอื่นๆ ที่กล่าวเอาไว้ในบทที่ 2 โดยแบ่งการอภิปรายออกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้คือ

1. ที่มาและรากฐานของอิสลามที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชน จากการการศึกษาพบว่า ตามแนวคิดของกลุ่มอะฮ์ลุลสุนนะฮ์วัลญามาอะฮ์ มีความเห็นว่าอิสลามเป็นวิถีชีวิตที่เชื่อและเนื้อหาคำสอนของมันได้ถูกกำหนดและถูกประทานมาจากอัลลอฮ์ ซุบฮิ พระผู้เป็นเจ้าแห่งโลกสากล ซึ่งอิสลามได้ถูกประทานมาให้แก่นุญญาดีในทุกยุคทุกสมัยผ่านทางนบี นับตั้งแต่ นบิอาดัม ซึ่งเป็นมนุษย์และนบิคนแรกของโลกนี้ จนกระทั่งถึงนบิคนสุดท้าย คือ มุฮัมมัด ศ็อลละ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนบิเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 610 โดยได้รับอิสลามในรูปแบบสุดท้ายที่มีความสมบูรณ์ มีความเป็นสากล และได้รับการพิทักษ์รักษาไว้เป็นอย่างดี ซึ่งหลักการที่ท่านนำมาเผยแพร่ อันดับแรก ๆ คือ การเรียกร้องเชิญชวนให้นุญญาดียอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่ออัลลอฮ์ ซุบฮิ แต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น มนุษย์มิใช่ทาสของตัวเอง บรรพบุรุษ ครอบครัว ชาติ ผู้ปกครอง แม่ทัพ ผู้นำ ผู้รู้ทางศาสนา หรือ ของใครทั้งสิ้น แต่เขา คือ บ่าวของอัลลอฮ์ ซุบฮิ แต่เพียงผู้เดียว และประกาศว่ามนุษย์คือการสร้างสรรค์ของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งล้วนแต่เป็นคำประกาศหลักการสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ จึงสรุปได้ว่า อิสลามได้มีแนวคิดสิทธิมนุษยชน และได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมมานับตั้งแต่ ค.ศ. 610 ในทางกลับกัน ในโลกตะวันตก แนวคิดสิทธิมนุษยชน เพิ่งได้รับการคิดและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมก็เมื่อ ศตวรรษที่ 17 นี้เอง

สำหรับแหล่งที่มาของสิทธิมนุษยชนในอิสลามก็คือ อัลลอฮ์ ซุบฮิ พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลกเท่านั้นโดยพระองค์ได้ทรงประทานมาในรูปของอัลกุรอาน และสุนนะฮ์ ซึ่งจากทั้งสองนี้ ทำให้เกิดแหล่งที่มาของสิทธิมนุษยชนในอิสลาม 2 ประเภทด้วยกันคือ ประเภทแรก แหล่งที่มาที่เป็นตัวบท ได้แก่ อัลกุรอาน สุนนะฮ์ และอิจญ์มาอ์ และประเภทที่สอง แหล่งที่มาที่เป็นเจตนารมณ์ของตัวบท ได้แก่ กียาส อิสหุติซาน อัลมะสอลิห อัลมุรสะละฮ์ และ อurf ซึ่งแหล่งที่มาสิทธิมนุษยชนดังกล่าว จะมีกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ในการที่จะกำหนดสิทธิมนุษยชน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่สิทธิมนุษยชนในโลกตะวันตกจะมีแหล่งที่มา ในการกำหนดเนื้อหาสิทธิมนุษยชนจากการพัฒนาการของแนวคิดกฎหมายธรรมชาติ สิทธิธรรมชาติ หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ และพัฒนาการเอกสารทางประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนในโลกตะวันตก เช่น

มหากฎบัตร แมกนา คาร์ตา คำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา และคำประกาศสิทธิของมนุษย์ และของพลเมืองแห่งฝรั่งเศส เป็นต้น และแหล่งที่มาสุดท้ายคือ กฎบัตรสหประชาชาติ และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติ และสิทธิธรรมชาตินี้มีบทบาทที่สำคัญมากที่จะทำให้เกิดความคิดที่จะคุ้มครองสิทธิบุคคล และทำให้มีเอกสารรับรองสิทธิที่สำคัญหลายฉบับดังกล่าวก่อนหน้านี้ ซึ่งกฎหมายธรรมชาติ เป็นกฎหมายที่อ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นกฎหมาย ที่อยู่เหนือรัฐ และใช้ได้โดยไม่จำกัดกาลเทศะ แต่ที่มาของกฎหมายธรรมชาติ นักปราชญ์มีความเห็นแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม กฎหมายธรรมชาติดีลักษณะที่สำคัญสามประการ คือ เป็นกฎหมายที่ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลา ใช้ได้ทุกแห่งไม่จำกัดว่าต้องใช้ในรัฐใดรัฐหนึ่ง และอยู่เหนือกฎหมายของรัฐ ซึ่งมีความสอดคล้องกับลักษณะทั่วไปของกฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นกฎหมายที่ได้บัญญัติสิทธิมนุษยชนในอิสลาม แต่อย่างไรก็ตามในรายละเอียดก็มีความแตกต่างอยู่บ้าง โดยเฉพาะกฎหมายอิสลามเป็นกฎหมายของรัฐอิสลาม จึงไม่จำเป็นต้องอยู่เหนือหรือแยกจากกฎหมายของรัฐ เหมือนกับกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งจะมีผลต่อฐานะของสิทธิมนุษยชน โดยถ้าหากมีการแยกระหว่างกฎหมายของรัฐกับกฎหมายธรรมชาติก็อาจทำให้สิทธิบางอย่างไม่ได้ถูกบัญญัติเป็นสิทธิตามกฎหมายของรัฐ กลายเป็นสิทธิทางธรรมไป แต่สำหรับสิทธิมนุษยชนในอิสลามจะเป็นสิทธิตามกฎหมายของรัฐอย่างแน่นอน เพราะรัฐใช้กฎหมายอิสลามในการปกครองบริหารกิจการของรัฐทุกประการ และประการที่สำคัญ คือที่มาของกฎหมายธรรมชาติดังกล่าวมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เช่น มาจากธรรมชาติโดยตรง มาจากพระผู้เป็นเจ้า หรือ มาจากความรู้สึกลึกซึ้งของมนุษย์ เป็นต้น แต่สำหรับกฎหมายอิสลาม ไม่มีความคลุมเครือในประเด็นนี้โดยตัวบทหลักฐานทางกฎหมายอิสลามระบุอย่างชัดเจนว่า กฎหมายอิสลามมาจากอัลลอฮ์ ซุบฮานะฮู อَعْلَى พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก จึงไม่มีความจำเป็นต้องถกเถียง หรือเสียเวลากับประเด็นที่มาจากกฎหมายอิสลาม และสิทธิมนุษยชนในอิสลามอีกต่อไป

ในขณะเดียวกัน กฎหมายอิสลามมีเนื้อหาบางประการที่มีความสอดคล้องกับสิทธิธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากกฎหมายธรรมชาติ ที่ว่ามนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน เพราะมนุษย์ถูกสร้างมาจากพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกัน มีวัตถุประสงค์กำเนิดเดียวกัน มีลักษณะรูปร่างสัณฐานเหมือนกัน และมีพ่อแม่บรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งมนุษย์ในกฎหมายอิสลามเกิดมาด้วยบริสุทธิ์ ไร้ซึ่งความผิดบาปใด ๆ ทั้งสิ้น และยังมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิธรรมชาติอีกว่า พระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์ ซึ่งได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพและสิทธิที่จะหาความสุข แต่อย่างไรก็ตามสำหรับกฎหมายอิสลามยังมีสิทธิอีกมากมายที่พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประทานให้โดยตรง โดยได้บัญญัติเอาไว้ในคัมภีร์กฎหมายอิสลามทั้งสอง คือ อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ เช่น สิทธิในความเชื่อและศาสนา สิทธิในการศึกษา และสิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น แต่อย่าง

ไรก็ตาม สิทธิธรรมชาตินั้นมีที่มาจากหลักเหตุผล หลักสิทธิเฉพาะบุคคล และลัทธินิยมความรุนแรง โดยเฉพาะหลักเหตุผล มีแนวคิดว่าการที่บุคคลหนึ่งควรมีสหิทธิอะไรบ้าง นั้นได้พิจารณาจาก เกียรติภูมิ อำนาจ ความจริงใจ หรือความสุจริตของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับแนวคิดที่มาของ สิทธิในกฎหมายอิสลาม เพราะกฎหมายอิสลามไม่ได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ในการที่จะกำหนดสิทธิให้ กับบุคคลในบุคคลหนึ่ง

สำหรับคำสอนและหลักศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวยุโรป และเป็น แหล่งกำเนิดแนวคิดสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ที่สำคัญของโลกนั้น อิสลามมีหลักการบางอย่างที่ สำคัญเหมือนกัน คือ มนุษย์ทุกคนเสมอเหมือนกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายอิสลามมีหลักการรายละเอียดส่วนใหญ่แตกต่างกับศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะกฎหมาย อิสลามบัญญัติว่ามนุษย์ทั้งหลายคือตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้า ไม่ใช่บุตรของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น สาเหตุของความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ในอิสลามกับศาสนาคริสต์จึงมีความแตกต่างกันอย่าง ชัดเจน

หลักสิทธิมนุษยชนในอิสลามที่ได้ถูกประทานมาจากอัลลอฮ. ซุบ ๑ ในรูปของอัลกุรอาน และสุนนะฮฺให้แก่มีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ก็ได้รับการปฏิบัติและนำไปถ่ายทอดให้กับสาวกของท่านเป็น อย่างดี ซึ่งได้มีการบันทึกประวัติต่าง ๆ ของการนำหลักสิทธิมนุษยชนไปปฏิบัติอย่างมากมาย เช่น เดียวกับแนวคิดกฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติที่ได้รับการถ่ายทอดจากนักปราชญ์ไปสู่ นักการเมืองเพื่อต่อต้านและจำกัดอำนาจของบุคคลให้เป็นที่น่าอน การกระทำดังกล่าวนี้เกิดขึ้นใน รูปแบบปฏิวัติหรือประกาศอิสรภาพของดินแดน แต่ทว่ายุคแรกของอาณาจักรอิสลาม ส่วนใหญ่นำ แนวคิดสิทธิมนุษยชนในอิสลามไปใช้ในการเผยแพร่อิสลามเสียมากกว่าที่จะนำมาอ้างในการปฏิวัติ

2. คำนิยามและขอบข่ายของความเป็นมนุษย์ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มอะฮฺลุลสุนนะฮฺวัล จามาอะฮฺ มีความเห็นว่า มนุษย์ในอิสลาม คือ ตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าบนหน้าแผ่นดิน ซึ่งถูก สร้างโดยอัลลอฮ. ซุบฯ ซึ่งมนุษย์คนแรก เป็นผู้ชาย คือ อาดัม สร้างมาจากดิน และคนที่สองเป็น ผู้หญิง คือ ฮาวา ได้สร้างมาจากอาดัม และจากทั้งสองก็ได้แผ่ขยายลูกหลานออกไปจนถึงปัจจุบัน โดยมนุษย์ในอิสลามถูกสร้างมาเพื่อทำการเคารพภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์มี สิทธิ ในการเลือก และตัดสินใจที่จะทำสิ่งหนึ่งได้ตามความต้องการของตัวเอง ในขณะเดียวกัน อิสลามมี ความเห็นที่สอดคล้องกับแนวคิดแบบธรรมชาติมนุษย์ในบางประเด็น โดยเฉพาะหลักการ ที่ว่า มนุษย์มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่เป็นธรรมชาติ หรือแก่นแท้แน่นอนตายตัว ไม่ผันแปรไปตาม เวลาหรือสถานที่ และเป็นคุณสมบัติสำคัญที่พิเศษแตกต่างอย่างเด็ดขาดจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่อย่าง ไรก็ตามมีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องคุณสมบัติที่ว่าดังกล่าว ซึ่งแนวคิดแบบธรรมชาติมนุษย์ มี ความเห็นว่า คุณสมบัติดังกล่าว คือการมีเหตุผล หรือการรู้จักใช้เหตุผล แต่ในทัศนะของอิสลาม

เห็นว่าคุณสมบัติดังกล่าวยังเป็นคุณสมบัติลำดับรองๆ แต่คุณสมบัติหลักที่เป็นแก่นแท้ของมนุษย์ คือการเป็นตัวแทนของพระเจ้าบนหน้าแผ่นดิน เป็นสิ่งถูกสร้างของพระเจ้าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมา จากวัตถุดิบกำเนิดเดียวกัน และสืบเชื้อสายมาจากพ่อแม่คนเดียวกัน ซึ่งในอิสลามคุณสมบัติเหล่านี้ ต่างหากที่ทำให้มนุษย์เหนือกว่าสัตว์อื่นๆ และขณะเดียวกันก็เป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เหนือกว่า สัตว์อื่นๆ และก็เป็นคุณสมบัติร่วมกันที่มนุษย์ชาติควรจะตระหนัก ควรที่จะเคารพซึ่งกันและกัน และปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้ อิสลามจึงมีความเห็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนกับแนวคิดแบบพลาสติกที่มองว่า มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ตามสภาวะแวดล้อม หรือแรงกระตุ้นจากภายนอก เหมือนกับน้ำที่เปลี่ยนรูปร่างสีสันทัน และคุณสมบัติ ตามลักษณะที่บรรจุ หรือแรงกระตุ้นจากภายนอก เช่น ความร้อน ความเย็น เป็นต้น ซึ่งแนวคิดนี้มองว่ามนุษย์ไม่มีแก่นแท้ หรือธรรมชาติเฉพาะของตัวเอง มนุษย์มีแต่คุณสมบัติบางอย่างทางกายวิภาคและสรีระร่วมกัน เท่านั้น ดังนั้น มนุษย์จึงเปลี่ยนแปลงได้เสมอเหมือนพวกพลาสติก เหมือนน้ำที่ ผันแปรไปตามตัว กำหนดภายนอก อย่างไรก็ตาม เมื่อแนวคิดนี้เชื่อว่า มนุษย์มีแต่คุณสมบัติบางอย่างทางกายวิภาค และสรีระร่วมกันเท่านั้น ก็จะพบกับคำถามมากมายที่ต้องการคำอธิบาย เช่น ความตาย การมีชีวิต ความเจ็บปวด หรือ ความสุขสบาย เป็นคุณสมบัติของมนุษย์ด้วยหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ถ้าหาก มนุษย์ไม่มีแก่นแท้หรือคุณสมบัติใดๆ ร่วมกันเป็นสากลเลย ก็ไม่สามารถพิจารณามนุษยชาติใน ฐานะที่เป็นหน่วยเดียวกันได้ และไม่สามารถนำไปใช้อ้างที่ว่ามนุษย์มีเอกภาพเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันได้ นอกจากนี้ย่อมไม่มีคุณค่าหรือบรรทัดฐานใดๆ ที่สมเหตุสมผลและเหมาะสมสำหรับ ทุก ๆ คนได้ ซึ่งจะเห็นว่าเป็นแนวคิดในการมองมนุษย์ที่ไม่สามารถใช้เป็น พื้นฐานสำหรับหลัก สิทธิมนุษยชนอันเป็นสากลได้ เพราะขาดเหตุผลหรือข้อสนับสนุนของความเป็นสากลของมนุษย์ ซึ่งผลที่ตามมาคือ ทำให้สิทธิมนุษยชนไม่ใช่หลักสากลอีกต่อไป

สำหรับฐานะหรือเนื้อหาสิทธิมนุษยชน ในเมื่อแนวคิดธรรมชาติมนุษย์มีปัญหาในทาง สถานะความจริงสากล ประกอบกับข้อจำกัดความเป็นสากลของปฏิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในหลาย ๆ ประการ จึงทำให้นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชน ได้พยายามค้นหา และเสนอรากฐาน แนวคิดสิทธิมนุษยชนใหม่ ๆ ต่าง ๆ มากมาย เพื่อนำมาแก้ไข ปรับปรุง และอธิบายถึงความเป็น สากล อธิบายความสำคัญที่จะต้องมีการเคารพและยอมรับหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งได้แก่

สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิทางธรรมชาติ ซึ่งมองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจกชนและ เผ่าพันธุ์โดยไม่มองมนุษย์แบบ แนวคิดพลาสติกและแนวคิดธรรมชาติมนุษย์แต่ละจะพิจารณามนุษย์ที่ คุณสมบัติของมนุษย์ที่สามารถรู้ได้จากประสบการณ์ ด้วยวิธีการศึกษาแบบมนุษยวิทยาใน เชิงปรัชญา ซึ่งพบว่าคุณสมบัติเฉพาะของมนุษย์มีอยู่หลายประการที่นอกเหนือจากลักษณะร่วมทาง สรีระที่ประจักษ์กันอยู่แล้ว เช่น ความสามารถทางสติปัญญา และความสามารถที่จะรัก เป็นต้น

ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดอิสลาม แต่อย่างไรก็ตามคุณสมบัติเหล่านั้นใน
 วรรณคดีอิสลามเป็นคุณสมบัติร่วมกันในระดับรองๆ เพราะคุณสมบัติหลักร่วมกันของมนุษย์และ
 เป็นสากลในอิสลาม คือ การเป็นตัวแทนของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของและเป็นสิ่งถูกสร้างที่สวามิภักดิ์ของ
 พระองค์ นอกจากนี้สิทธิทางธรรมเป็นสิทธิที่เป็นสากล เพราะเป็นสิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะที่เขา
 เป็นมนุษย์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดอิสลาม เพราะอิสลามมองว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่
 เป็นสากล เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นเพราะความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มีความเห็นว่า
 สิทธิมนุษยชนเป็นทั้งสิทธิทางธรรมและเป็นสิทธิทางกฎหมายไปพร้อมๆ กัน ไม่แยกจากกัน
 ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดสิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิทางธรรม ที่มองว่าสิทธิมนุษยชน บางครั้งก็เป็น
 สิทธิตามกฎหมายด้วย ถ้าหากมีการนำมาบัญญัติเป็นกฎหมายในขณะเดียวกันก็เป็นเพียงสิทธิทาง
 ธรรมเพียงอย่างเดียว เพราะไม่ถูกนำมาบัญญัติเป็นกฎหมายของรัฐ แนวคิดที่สอง สิทธิมนุษยชนใน
 ฐานะสิทธิวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่มองว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความสากล ที่จะกำหนดรูปแบบต่างๆ
 ที่หลากหลายให้กับตัวเอง และรูปแบบในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเรียกอีกนัยหนึ่งก็คือ
 “วัฒนธรรม” นั่นเอง และวัฒนธรรมที่สำคัญก็คือ “วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน” ซึ่งจากการศึกษา
 พบว่า แนวคิดอิสลามมีความขัดแย้งหรือแตกต่างอย่างสิ้นเชิงต่อแนวคิดนี้ เพราะมนุษย์ในอิสลาม
 เป็นสิ่งที่ถูกสร้างที่สวามิภักดิ์ของพระเจ้า มิใช่เป็นสัตว์หรืออยู่ในฐานะเดียวกับสัตว์ทั่วไป แต่
 ในทางกลับกัน อิสลามมองว่าสรรพสิ่งอื่นๆ ทั้งหมดนอกจากมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นพืช หรือถูกสร้าง
 ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ จึงมีฐานะและประเภทที่แตกต่างกันมาก
 ในขณะเดียวกัน จากการศึกษาพบว่า มนุษย์ในอิสลามได้รับสิทธิ เสรีภาพในการเลือก ตัดสินใจ
 และกระทำการต่างๆ ได้ตามความประสงค์ของตัวเอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน
 ในฐานะวัฒนธรรมในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ทว่าในด้านรายละเอียด มนุษย์ในอิสลามสามารถคิด
 วัฒนธรรมต่างๆ ได้ แต่ต้องมีความสอดคล้องกับรูปแบบครรลองของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ โดยต้องอยู่ใน
 ขอบเขตของกฎหมายอิสลามนั่นเอง มิฉะนั้นแล้ววัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนดังกล่าว ก็จะไม่สามารถ
 สร้างความสันติสุขได้ ในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง

นอกจากนี้ สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิวัฒนธรรมมีความเห็นว่า เมื่อหลักการ
 สิทธิมนุษยชนเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจึงไม่ใช่สิ่งที่ เป็นสากล
 มีเหตุผลหรือแก่นสัจธรรมอะไรมารองรับอีกแล้ว แต่แนวคิดอิสลามกลับมีความเห็นว่า
 สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าประทานมาต่างหาก เพียงแต่มนุษย์มาอธิบาย หรือปรับใช้ให้
 เหมาะสมกับกรณีต่างๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นสิทธิมนุษยชนในอิสลาม จึงเป็นสิทธิสากลครอบคลุม
 มนุษย์ทุกคน หรือทุกกลุ่มไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งต่างจากสิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิ
 วัฒนธรรม ที่พยายามบอกว่าสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องสิทธิที่แต่ละกลุ่มจะคิดขึ้นมา และใช้ในสังคม

ตัวเอง ซึ่งไม่สามารถที่จะบอกว่า สิทธิมนุษยชนที่กลุ่มตัวเองคิดขึ้นมานั้น ดีกว่าสิทธิมนุษยชนกลุ่มอื่น นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่า สิทธิมนุษยชนก็เหมือนกับวัฒนธรรมอื่น เช่น วัฒนธรรมการกิน และการแต่งกาย เป็นต้น ซึ่งมันจะแพร่หลายด้วยตัวของมันเอง โดยที่ไม่ต้องไปโฆษณาหรือ تبلیบวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่น อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ไม่เป็นที่ยอมรับของอิสลาม เพราะหลักการพื้นฐานของอิสลาม ก็คือมนุษย์สามารถเลือกตัดสินใจและกระทำการทุกอย่างได้ตามต้องการ แต่จะต้องไม่ละเมิดกฎเกณฑ์ หรือจะต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมายอิสลามนั่นเอง ดังนั้น สิทธิมนุษยชนในอิสลามจึงมีสภาพเป็นกฎหมาย เป็นข้อบังคับที่จะต้องนำไปใช้เหมือนกับวัฒนธรรมการแต่งกายตามแนวคิดสิทธิมนุษยชนในฐานะวัฒนธรรม แนวคิดที่สาม สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิชุมชน ซึ่งแนวคิดนี้มองว่า คนมีลักษณะเป็นพลวัต ไม่ใช่เครื่องจักรแต่เป็นเสมือนต้นไม้ที่จะต้องเติบโตและพัฒนาตนเองในทุกด้าน ตามความโน้มเอียงของพลังภายในซึ่งทำให้ธรรมชาติมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษามนุษย์ในอิสลามที่ว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างมาจากพระผู้เป็นเจ้า ที่มีเสรีภาพในการเลือกและการตัดสินใจ ดังนั้นมนุษย์ในอิสลามจึงมีความเคลื่อนไหว ซึ่งขึ้นอยู่กับความโน้มเอียงของพลังภายใน ซึ่งในอิสลามนั้นก็ คือพลังของความศรัทธาในอิสลาม นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม อิสลามมีความเห็นว่า แหล่งที่มาของสิทธิมนุษยชนก็คือ กฎหมาย อิสลามนั่นเอง ซึ่งไม่ใช่จากธรรมชาติภายในจิตสำนึกของมนุษย์เอง เหมือนกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิชุมชน แต่อย่างไรก็ตามก็อาจจะกล่าวได้ว่าการนำสิทธิมนุษยชนในกฎหมายอิสลามไปใช้นั้น มากหรือน้อย เคร่งครัดหรือหละหลวม ก็ขึ้นอยู่กับจิตสำนึก (ความศรัทธา) ของมนุษย์เอง

ทั้งนี้ สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิชุมชนที่สำคัญ ก็คือ สิทธิในการพัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคลซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของสิทธิชุมชนที่เดียว ซึ่งอิสลามก็มีความเห็นสอดคล้องกันว่า สิทธิมนุษยชนที่สำคัญก็คือสิทธิดังกล่าว ซึ่งอาจจะรวมอยู่ในบทว่าด้วยสิทธิในชีวิตและร่างกายในบทที่ 10 อย่างไรก็ตาม ในอิสลามสิทธิชุมชนบางอย่างเป็นที่ยอมรับ แต่บางอย่างอาจจะไม่เป็นที่อนุมัติก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิทธิชุมชนดังกล่าว เป็นที่ยอมรับหรือขัดกับกฎหมายอิสลามหรือไม่

แนวคิดที่สี่ สิทธิมนุษยชนในฐานะการปลดปล่อยสู่อิสระ มีความเห็นว่า รากฐานของสิทธิมนุษยชน คือ การปลดปล่อยสู่อิสระ ทั้งจากพลังแห่งธรรมชาติและจากการครอบงำของมนุษย์ด้วยกันเอง ซึ่งหมายถึงสิทธิที่จะจัดการกับธรรมชาติ ซึ่งธรรมชาติในที่นี้ไม่ได้หมายถึงพระผู้เป็นเจ้า แต่หมายถึงภูเขา ป่าไม้ ต้นไม้ สัตว์ และอื่น ๆ โดยจะต้องจัดการให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของกฎหมายอิสลาม เพราะจะก่อให้เกิดความสมดุล แต่ถ้าหากธรรมชาติหมายถึง สิ่งที่มีคุณลักษณะของการเป็นพระผู้เป็นเจ้า เช่น สามารถทำให้มีความสุขหรือทุกข์ ทำให้รวยหรือจน ทำให้หนาวหรือร้อน หรือทำให้ฝนตกหรือแล้ง เป็นต้น

ถ้าหากธรรมชาติมีความหมาย หรือคุณลักษณะเช่นนี้ ก็หมายถึงพระผู้เป็นเจ้านั่นเอง อิสลามก็ไม่ยินยอมที่จะให้จัดการหรือปฏิเสธ เพราะแนวความคิดหลักของอิสลาม คือ มนุษย์ถูกสร้างมาจากพระผู้เป็นเจ้า เพราะฉะนั้น มนุษย์เราจะต้องยอมจำนนต่อพระองค์ และต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ส่วนการต่อต้านการครอบงำของมนุษย์นั้น อิสลามมีความเห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะมนุษย์ในอิสลามจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน สิ่งใดที่กฎหมายอนุมัติก็หมายถึงอนุมัติทุกคน และผู้ที่มนุษย์จะต้องยอมจำนนมีอยู่ผู้เดียวคือ พระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างมนุษย์เท่านั้น

3. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกชน / มนุษย์สังคม และรัฐในอิสลาม จากการศึกษาพบว่า สิทธิมนุษยชน คือ แขนงหนึ่งของกฎหมายอิสลาม จึงย่อมที่จะมีแหล่งที่มาแหล่งเดียวกับกฎหมายอิสลาม ซึ่งสิทธิมนุษยชนในอิสลามสามารถที่จะแบ่งตามเนื้อหาออกเป็น 3 ประเภท คือ สิทธิส่วนบุคคล สิทธิส่วนรวม และสิทธิร่วมระหว่างทั้งสอง นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งออกตามการศรัทธาในอิสลามออกเป็นสิทธิพลเมืองและสิทธิมนุษยชน ซึ่งสิทธิมนุษยชนในอิสลามสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ ประเภทแรกคือ สิทธิในศาสนา ที่สำคัญก็คือ เสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งเป็นสิทธิที่น่าจะมีความสำคัญที่สุด เพราะสิทธิอื่น ๆ มีพื้นฐานมาจากสิทธินี้ เพราะฉะนั้น ถ้าหากมีการละเมิดก็จะเป็ปัญหาที่เ้ายาก และเป็นปัญหาเรื้อรังซึ่งสุรินทร์ พิศสุวรรณและชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ศึกษาเรื่องเงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อปี พ.ศ. 2527 ได้สรุปว่า ความขัดแย้งใน 4 จังหวัดภาคใต้นั้นมีรากเหง้าลึกซึ้งเกี่ยวกับสิทธิความเชื่อ และรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับฝ่ายศาสนา ซึ่งแตกต่างกันในสังคมพุทธศาสนา และสังคมมุสลิม ความขัดแย้งขั้นพื้นฐานนี้นำไปสู่การไม่ยอมรับในอำนาจสถานภาพ สิทธิและเสรีภาพของกันและกัน⁶²² อย่างไรก็ตาม ปัญหาความไม่สงบใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และมีแนวโน้มเพิ่มระดับความรุนแรงขึ้นทุกวัน ซึ่งย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าสิทธิทางด้านศาสนา ย่อมมีความสัมพันธ์กับปัญหาเหล่านี้อย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ ปัญหา 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นที่จะต้องนำสิทธิทางด้านศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหาด้วย

สิทธิประเภทที่สอง คือ สิทธิในเกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในอิสลามถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ ซุบฯ พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก เป็นสิ่งถูกสร้างของพระองค์ โดยสร้างมาจากวัตถุดิบกำเนิดเดียวกัน และสืบเชื้อสายมาจากพ่อแม่คนเดียวกัน และมีหน้าที่เหมือนกัน คือ เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ซุบฯ เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าอิสลามเป็นวิถีชีวิตที่ยกย่องเชิดชูเกียรติและศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างกับแนวคิดบางแนวคิด ที่กล่าวหาว่ามนุษย์วิวัฒนาการมา

⁶²² สุรินทร์, พิศสุวรรณ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 4 จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน,

(กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527)

จากสัตว์ ซึ่งเป็นการทำลายและข่มขู่เกียรติและศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ มนุษย์ในอิสลามจึงอยู่ภายใต้กฎหมายของรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย หรือผู้หญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ ราษฎรหรือผู้ปกครอง ผิวดำหรือผิวขาว ชาวยุโรปหรือชาวอาหรับก็ตาม ยกเว้นกฎหมายว่าด้วยศาสนา และศาสนิกเท่านั้น นอกจากนี้ กฎหมายอิสลามยังเปิดโอกาสให้คนต่างศาสนิกสามารถที่จัดตั้งศาลสถิตยุติธรรมของตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ชัยยิด กุฎุบ ได้กล่าวว่า แท้จริงแล้วบุคคลยังคงเป็นมนุษย์ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงสีผิว เชื้อสาย หรือชาติที่เขาสังกัด แต่ถ้าเขาปราศจากวิญญาณและเหตุผลต่างหากที่ไม่อาจจะเรียกเขาว่าเป็นมนุษย์ได้ เพราะเขาสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความเชื่อ แนวคิด และทัศนคติที่มีต่อชีวิตได้ แต่เขาไม่สามารถเปลี่ยนสถานที่เกิดหรือชาติเกิดได้⁶²³

แต่จากการศึกษาของสุรินทร์ พิศสุวรรณและชัยวัฒน์ สถาอานันท์กลับ พบว่า การละเมิดสิทธิของมนุษยชนที่เกิดขึ้นบ่อยที่สุดใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ความไม่เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายของรัฐอันเนื่องมาจากการศึกษาของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ⁶²⁴ อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน การศึกษาของประชาชนใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ น่าจะมีการศึกษาอย่างทั่วถึงแล้วแต่กลับพบว่าความขัดแย้งใน 4 จังหวัดก็ยังไม่ลดน้อยแต่อย่างใดเลย ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยอย่างอื่น มากกว่าปัจจัยทางการศึกษา

สิทธิประเภทที่สาม สิทธิในการศึกษาและสติปัญญา ในอิสลามได้ให้สิทธิการศึกษาแก่ทุกคน ทั้งหญิงและชายอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งได้บัญญัติให้เป็นหน้าที่แก่ทุกคนในการแสวงหาความรู้ เพราะการมีความรู้จะทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะเลือกและตัดสินใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องชอบธรรม

สิทธิประเภทที่สี่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย อิสลามได้ส่งเสริมและคุ้มครองการมีชีวิตอยู่อย่างเข้มงวด โดยถือว่าผู้ที่ละเมิดหรือฆ่าทำลายชีวิตผู้อื่น ก็เหมือนกับเขาได้ฆ่าหรือทำลายชีวิตของคนทั้งโลกทีเดียว ซึ่งบทลงโทษของการฆ่าหรือทำร้ายร่างกายบุคคลนั้น กฎหมายอิสลามได้บัญญัติให้มีการแก้แค้น หรือชดใช้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งชูฟูฟ กือรฎูอวี ได้กล่าวว่า แม้แต่การจ่ออาวุธก็ตาม กฎหมายอิสลามก็ห้าม และความผิดบาปของการฆ่ายังรวมไปถึงทุกคนที่มีส่วนร่วมอีกด้วย⁶²⁵ ซึ่งจะเห็นว่ากฎหมายอิสลามมีมาตรการต่าง ๆ ครอบคลุมทุกด้านในการรักษาชีวิตและร่างกาย นอกจากนี้แล้วแม้แต่ชีวิตของเราเอง ก็ไม่สามารถที่จะฆ่าหรือทำลายได้เลย

⁶²³ ชัยยิด กุฎุบ, *หนทางสู่หลักชัย*, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, (กรุงเทพฯ: อัลญิฮาด, 2524)

⁶²⁴ สุรินทร์, พิศสุวรรณ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527)

⁶²⁵ ชูฟูฟ กือรฎูอวี, *ทะเลและหะรอมในอิสลาม*, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2539).

ประเภทที่ห้า สิทธิในทรัพย์สิน อิสลามได้ให้สิทธิเสรีภาพในการแสวงหาปัจจัยยังชีพและทรัพย์สิน และให้สิทธิในการครอบครองหรือถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเหล่านั้นอีกด้วย โดยสามารถแสวงหาได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ชอบตามกฎหมาย เช่น การเกษตร และการค้า เป็นต้น ซึ่ง เอ็ม อับดุลมันนัน มีทัศนะว่า ความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล การโยกย้ายทรัพย์สิน จะได้รับการคุ้มครองป้องกัน แต่กรรมสิทธิ์ทั้งปวงจะต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับทางศีลธรรม กล่าวคือ ในความมั่งคั่งนั้น ทุกส่วนของสังคมแม้กระทั่งสัตว์ก็มีสิทธิในส่วนแบ่งนั้นด้วย อิสลามถือว่าการสะสมทรัพย์สินเอาไว้โดยไม่ยอมนำออกมาหมุนเวียนนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมได้รับความเสียหาย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ขัดแย้งกับเศรษฐกิจของอิสลามอย่างชัดเจน และปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย คือ เศรษฐกิจระบบดอกเบี้ย ซึ่งอิสลามถือว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ชั่วร้ายที่สุด⁶²⁶ อย่างไรก็ตามปัจจุบันในประเทศไทยได้มีการจัดตั้งธนาคารที่ปลอดจากดอกเบี้ย ซึ่งถือว่าการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอิสลามอย่างหนึ่งและสำคัญด้วย

12.3 ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยหลักสิทธิมนุษยชนในอิสลามตามแนวคิดอะฮฺลุลสุหนะฮฺวัลญามาอะฮฺอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น เพื่อรวบรวมบทบัญญัติทั่วไปของสิทธิมนุษยชนในอิสลาม ไม่ได้เจาะลึกลงในรายละเอียดของแต่ละสิทธิว่ามีกฎเกณฑ์ และเงื่อนไขในการนำไปปฏิบัติอย่างไร เพราะฉะนั้นผู้ที่นำไปใช้จำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติมถึงหลักเกณฑ์และเงื่อนไขต่างๆของแต่ละสิทธิด้วย และไม่สามารถที่จะนำไปเป็นหลักฐานในการตัดสินกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในอิสลามได้
2. ผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะสิทธิที่มีบทบัญญัติที่มีความหมายชัดเจน ไม่คลุมเครือ และถ้าหากมีความเห็นแตกต่างกันในหมู่นักกฎหมายอิสลามก็จะเลือกเฉพาะความคิดเห็นส่วนใหญ่ของพวกเขา ซึ่งบางครั้งไม่จำเป็นต้องถูกต้องเสมอไป เพราะฉะนั้นในบทบัญญัติเดียวกัน ผู้สนใจศึกษาสิทธิมนุษยชนจะต้องศึกษาความคิดเห็นอื่นๆ ด้วย เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง ลึกซึ้ง และมีเหตุผล
3. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้ข้อมูลจากงานเขียน งานแปล ที่เป็นภาษาไทยเสียส่วนใหญ่ แต่ในความเป็นจริงข้อมูลส่วนใหญ่ของสิทธิมนุษยชนในอิสลามนั้นเขียนเป็นภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาที่ผู้วิจัยไม่มีความชำนาญนัก ทำให้อาจจะได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน เพราะฉะนั้น

⁶²⁶ เอ็ม อับดุลมันนัน, เศรษฐศาสตร์อิสลาม, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, (กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี, 2539).

ผู้สนใจศึกษาสิทธิมนุษยชนในอิสลาม จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในภาษาอาหรับได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้สะดวกในการศึกษา และสามารถเก็บข้อมูลเชิงลึก และละเอียดได้มากขึ้น

4. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้มีข้อจำกัดในด้านเก็บ และรวบรวมข้อมูลเป็นอันมาก เพราะข้อมูลสิทธิมนุษยชนในอิสลามกระจัดกระจายอยู่ตามหัวข้อนั่งสื่อต่างๆ ประกอบกับข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จึงทำให้ต้องใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งอาจทำให้การรวบรวมข้อมูลในบางประเด็นไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ไปบ้าง เพราะฉะนั้นผู้ที่สนใจศึกษาสิทธิมนุษยชนในอิสลาม จึงควรมีแหล่งข้อมูลที่อยู่ใกล้ๆ และสะดวกในการค้นหาข้อมูล

5. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้มีข้อจำกัดในการสัมภาษณ์ โดยตรงต่อกลุ่มเป้าหมาย เพราะได้เกิดปัญหาความไม่สงบใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่อาศัยของกลุ่มเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์ทำให้ไม่ได้รับความสะดวกในการติดต่อพบปะโดยตรงเท่าที่ควร จึงใช้วิธีสัมภาษณ์ทางอ้อม เช่น การส่งจดหมาย ทางอิเล็กทรอนิกส์ การโทรศัพท์ หรือการฟังเทปบรรยาย เป็นต้น และได้ประยุกต์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์รวบรวมเข้าไปในเนื้อหาของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเอกสาร เพราะฉะนั้นผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชน จึงจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลของผู้ที่จะสัมภาษณ์ด้วย พร้อมกับตรวจสอบสถานการณ์บ้านเมืองด้วย

6. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากผลงานของนักวิชาการมุสลิมที่มีความเชี่ยวชาญจำนวนพอสมควรเท่านั้น ซึ่งยังมีผลงานและผู้เชี่ยวชาญอีกมาก ที่ยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล เพราะฉะนั้นผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนในอิสลาม ควรไปศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมอีกจากผลงานของผู้เชี่ยวชาญที่สำคัญๆ เช่น ท่านแมลลามา ซัยยิด อบูล อะลา มาดูดี ท่านยุซุฟ กือรฎอวี ท่านอับดุลลอฮ์ นาซิห อุลวาน และซัยยิด ซาบิก เป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาการร่วมสมัย แต่อย่างไรก็ตามจำเป็นต้องศึกษาผลงานอันโด่งดังของกลุ่มนักวิชาการยุคก่อนๆ ด้วย เพราะพวกเขา คือ บรรดาครูอาจารย์ของนักวิชาการมุสลิมสมัยใหม่นั้นเอง

ตามที่นำเสนอมาทั้งหมด จุดเด่นของแนวคิดสิทธิมนุษยชนในอิสลาม ก็คือ การมองคุณค่าของความเป็นคน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ภาษา หรือศาสนาใด คนทุกคน ก็คือตัวแทนของพระเจ้าเป็นเจ้าบนหน้าแผ่นดิน เป็นสิ่งที่ถูกสร้างที่สวยงามที่สุดของพระองค์ และเป็นลูกหลานของพ่อแม่คนเดียวกันอย่างเสมอเท่าเทียมกัน ซึ่งทำให้คนทุกคนในอิสลามมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์มากกว่าแนวคิดอื่นๆ และมากกว่าสิ่งถูกสร้างอื่น ๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างมนุษย์ด้วยกันไม่ได้อยู่ที่เชื้อชาติ ภาษา สีผิว และศาสนา แต่อยู่ที่ระดับความศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า และควบคู่กับระดับการปฏิบัติตามคำบัญชาของพระองค์ และจุดเด่นอีกประการหนึ่งก็คือ เรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นปรากฏการณ์สากลของมนุษยชาติทั้งมวล ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ต่างพยายามคิดค้น

แสวงหาหลักสิทธิมนุษยชนด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งหลักสิทธิมนุษยชนในอิสลามก็เคยได้รับการปฏิบัติตลอดมาในหน้าประวัติศาสตร์โลก โดยได้ถูกนำไปศึกษา และนำไปปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังและเคร่งครัดเป็นเวลายาวนานนับพันปี ซึ่งหลักและบทบัญญัติของสิทธิมนุษยชนในอิสลามไม่เคยถูกยกเลิก หรือเปลี่ยนแปลงใดๆทั้งสิ้น เพราะมันมีรากฐานมาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ซึ่งมันไม่ใช่กฎหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาเอง ที่ซึ่งสามารถยกเลิก หรือเปลี่ยนแปลงเมื่อไหร่ก็ได้ เมื่อใดที่บรรดาผู้ปกครอง หรือประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าควรจะเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกเสีย แต่ทว่าคำสั่งของอิสลามไม่อนุญาตให้มุสลิมคนใดบ้ายเบี่ยง หรือไม่ยอมปฏิบัติตาม หรือคัดค้าน หรือปฏิบัติสวนทางกับคำสั่งดังกล่าว

ส่วนสิทธิมนุษยชนต่างๆที่มีระบุในสนธิสัญญาระหว่างประเทศในปัจจุบัน เป็นเพียงกฎหมายที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งสามารถที่จะเปลี่ยนแปลง หรือยกเลิก หรือไม่ปฏิบัติเมื่อไหร่ก็ได้ เมื่อบรรดาผู้ที่บัญญัติมันขึ้นมา หรือประชาชนเห็นว่าไม่เหมาะสม ในขณะที่บางประเทศกลับใช้วิธีเลือกปฏิบัติ กล่าวคือจะปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศเฉพาะในสิ่งที่สอดคล้องกับนโยบายของประเทศตนเท่านั้น และจะละทิ้งอื่นจากนั้น ส่วนประเทศมหาอำนาจและองค์กรระหว่างประเทศกลับฉวยโอกาสนำกฎหมายและพันธกรณีต่างๆ เหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือต่อรองเพื่อบีบบังคับและข่มขู่ประเทศบางประเทศที่เป็นคู่อริกับพวกเขา ให้ยอมจำนนและปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆ ที่พวกเขาได้วางไว้ ในขณะที่กฎหมายอิสลามและส่วนหนึ่งของมันคือบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จะไม่ยอมจำนนต่อสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ทว่ามันเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามในทุกยุคทุกสมัย และทุกๆ สถานที่ และผู้ที่ละเลยและเพิกเฉยต่อการปฏิบัติดังกล่าว ก็จะต้องมีความผิดและจะได้รับการลงโทษทั้งในโลกนี้และโลกหน้า